

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У статті автор зупиняється на важливих загальнодержавних проблемах, проводить дослідження фінансово-економічних аспектів ринку праці, аналіз сучасного стану безробіття та зайнятості населення. Обґрунтовано напрями зменшення ризику безробіття в Україні.

В статті автор останавливається на важких общегосударственных проблемах, проводит исследование финансово-экономических аспектов рынка труда, анализ современного состояния безработицы и занятости населения. Обоснованы направления уменьшения риска безработицы в Украине.

In the article an author decides on important national problems, conducts research financial-economic aspects of labour-market, analysis of the modern state of unemployment and employment of population. Grounded directions of diminishing of risk of unemployment in Ukraine.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, економічно активне населення.

Завдання формування в Україні соціально-орієнтованої економіки ринкового типу, яка б поєднувала високий ступінь індивідуальної свободи і відповідальності людини за особистий та сімейний добробут з однаковим рівнем захисту населення від різних соціальних ризиків, викликає необхідність державного втручання в процеси виробництва, обміну та споживання. Такі явища, як безробіття, ріст соціальних витрат при дефіциті державних фінансових коштів, старіння населення, висока інфляція на старті економічних реформ, зумовили суттєве зниження рівня життя, реального матеріального забезпечення громадян. Подолати їх самостійно у багатьох випадках неможливо, оскільки вони зумовлені об'єктивними соціально-економічними чинниками і практично не залежать від волі окремої людини. Але такі явища прямо впливають на соціальну стабільність суспільства і тому держава повинна брати на себе частину відповідальності за їх вирішення.

„Відійшли у минуле ті часи, коли виробництво можна було розвивати за рахунок виключно людського фактора. По-перше, сучасна економіка вимагає складної робочої сили, висококваліфікованих працівників, а їх праця – гідної оплати. По-друге, доходи населення формують платоспроможний попит, а останній – головний двигун зростання у ринковій економіці. Підвищення добробуту, таким чином, – не тільки результат, але й абсолютно необхідна передумова економічного зростання. А це положення саме по собі підносить соціальні завдання у ранг пріоритетних” [1, с. 5] і, як наслідок, відповідно до нової домінанти соціально-економічних відносин, зростають роль і значення соціальної функції держави.

Нині в Україні видатки на соціальні потреби та допомоги займають значну питому вагу у державному бюджеті. Проте варто усвідомлювати, що стабільне зростання життєвого рівня і досягнення соціальної гармонії можливе лише у разі здійснення системних фінансових перетворень, створення сучасної системи соціального забезпечення та соціального страхування [2, с. 32].

Стаття 3 Конституції закріплює соціальну спрямованість політики України. У

статтях 46, 48 і 49 визнається право громадян на достатній життєвий рівень для себе і для своєї сім'ї, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а також право громадян на соціальний захист за віком, у випадку хвороби, інвалідності, втрати годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Конституція покладає на державу обов'язок створювати необхідні умови для реалізації цього права [3].

Проблема безробіття є однією з головних проблем сучасності [4, с.161]. Головні причини сучасного досить високого рівня безробіття такі: спад економіки і, відповідно, сукупного попиту на робочу силу; структурні зрушення та рух робочої сили [5, с. 278].

Теорія та практика державного соціального страхування на випадок безробіття, а також проблеми зайнятості, безробіття як соціальних явищ досліджувалися вітчизняними науковцями Е.Лібановою, Е.Мних, С.Юрієм, О.Десятнюк, В.Столяровим, Л.Васечко та іншими.

Мета дослідження полягає в аналізі стану ринку праці, рівня зайнятості економічно активного населення, розробленні напрямів зменшення ризику безробіття в Україні.

Практика України в сфері зайнятості, як і інших пострадянських країн, розпочалась не зовсім вдало. Це було зумовлено масовими простоями виробництва, гіперінфляцією та прихованням реального безробіття статистично-адміністративними методами. З часом ситуація на ринку праці почала змінюватися на краще: спостерігався ріст зайнятості населення працездатного віку, з 64,6% – 18694,3 тис. осіб (2004 р.) до 67,3% – 19251,7 тис. осіб у 2008 р. Проте вже в 2009 році ситуація значно погіршилася: зайняте населення працездатного віку складало 18365 тис. осіб, або 64,7%, а в 2010 р. – 65,6%, або 18436,5 тис. осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зайнятого та безробітного економічно активного населення працездатного віку в Україні

Рік	Економічно активне населення працездатного віку		у тому числі			
			зайняте населення		безробітне населення (за методологією МОП)	
	в середньому, тис. осіб	у % до чисельності населення відповідної вікової групи	працездатного віку		працездатного віку	
			в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2004	20582.5	71.1	18694.3	64.6	1888.2	9.2
2005	20481.7	70.9	18886.5	65.4	1595.2	7.8
2006	20545.9	71.2	19032.2	65.9	1513.7	7.4
2007	20606.2	71.7	19189.5	66.7	1416.7	6.9
2008	20675.7	72.3	19251.7	67.3	1424.0	6.9
2009	20321.6	71.6	18365.0	64.7	1956.6	9.6
2010	20220.7	72.0	18436.6	65.6	1784.2	8.8

На нашу думку, основним джерелом для визначення реальних масштабів зайнятості та безробіття є вибіркові обстеження населення. Цей спосіб

визначення реального рівня безробіття є науково обґрунтованим методом спостережень, що здійснюються в Україні так, як і у світовій практиці, за методологією МОП. Проведений аналіз свідчить, що в динаміці за 2004-2010 рр. спостерігається позитивна тенденція до зниження кількості зареєстрованого незайнятого населення. Найбільше безробітних спостерігається в Донецькій та Дніпропетровській областях.

Тривалий пошук підходящого місця працевлаштування безробітним прямо впливає на рівень виплат по безробіттю, а також зумовлює втрату його професійних навичок та емоційний стрес. Протягом 2004–2010 рр. цей показник коливався від 20 місяців у 2004 р. до 12 місяців у 2010 р. Зазначимо, що в той час як середня тривалість пошуку роботи безробітними сягає року, на підприємствах країни існує потреба в робочій силі. Навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце, вакантну посаду, на кінець 2010 року становило 8,8 осіб.

Зазначимо, що стандарти термінів виплати допомоги по безробіттю в Україні відповідають загальноєвропейським, зафіксованим Конвенцією МОП, а їх розмір – ні. Однією із причин високого рівня безробіття є низька вартість робочої сили та невідповідність професійно-кваліфікаційного рівня робочої сили потребам виробництва. Середньомісячні витрати роботодавців на утримання робочої сили у 2006 році в Україні становили 267 євро, що у 10 разів менше, ніж в середньому по країнах ЄС (2672 євро) та майже на третину порівняно з Росією (379 євро).

Необхідною передумовою формування сукупної пропозиції робочої сили є встановлення відповідного рівня заробітної плати (табл. 2).

Таблиця 2

*Співвідношення рівня заробітної плати
до основних державних соціальних гарантій в Україні*

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Номінальна заробітна плата, грн.	589,6	806,2	1041,5	1351	1806	1906	2239
-у % до попереднього року	127,5	136,7	129,2	129,7	133,7	105,5	120
-у % до мінімального рівня, що діяв у відповідному році	248,8	242,8	260,4	337,8	305,7	292,8	250,5
-у % до прожиткового мінімуму, що діяв у відповідному році	152,5	178,0	206,2	257,3	305	256,2	242,8
Реальна заробітна плата, у % до попереднього року	123,8	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2

Проведений аналіз засвідчив, що середньомісячна заробітна плата протягом 2010 р. становила 2239 грн., вчетверо більше показника 2004 р., та все ж, незважаючи на достатньо високі темпи зростання заробітної плати, її номінальний рівень залишається низьким. Це ставить вимоги щодо підняття оплати праці на якісно новий рівень, що має означати перехід від практики

дешевої робочої сили до гідної праці, відновлення відтворювальної та стимулюючої функції заробітної плати.

Одним із основних важелів політики держави у сфері оплати праці є підвищення в законодавчому порядку соціальних гарантій – мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. Зокрема, впродовж 2008 р. мінімальний рівень оплати праці поступово підвищувався з 515 гривень у січні до 605 гривень у грудні, а вже в 2010 р. – з 869 гривень до 922 гривень.

Проте рівень мінімальної заробітної плати в Україні є значно нижчим від відповідних стандартів країн ЄС і становив 32–81 євро, в той час як серед країн, що недавно приєдналися до ЄС, він склав: у Болгарії – 92 євро, Румунії – 114, Латвії – 172, Литві – 174, Словаччині – 217, Естонії – 230, Польщі – 245, Угорщині – 258, Чехії – 288 євро. Серед причин низької заробітної плати є недосконала система оподаткування, ціноутворення, інвестування та політики зайнятості.

Як відзначалося Г.Ляхович у науковому дослідженні [6, с. 100–106], чію точку зору ми поділяємо, основним напрямком зменшення ризику безробіття є сприяння оптимізації рівня і структури зайнятості населення шляхом удосконалення макроекономічного регулювання цих процесів. Особливого значення набувають інституційні перетворення, збільшення недержавних форм власності. Наша позиція в даному питанні така, що держава має і надалі стимулювати особисту ініціативу, підприємництво, розвиток малого і середнього бізнесу, особливо у сфері надання послуг, посилюючи роль позабюджетних джерел фінансування та інвестицій у їхньому розвитку.

Відносини власності, що ґрунтуються на демонополізації, роздержавленні і приватизації економіки, забезпечують для населення свободу вибору між зайнятістю і безробіттям у суспільному виробництві, а також самостійне визначення видів і форм трудової діяльності. Логічним продовженням цієї тенденції є вивільнення та безпрецедентне посилення ролі соціально-психологічних чинників зайнятості. Досягнення продуктивної зайнятості населення як підґрунтя і водночас чи не найважливішого показника соціальної орієнтованості сучасного ринкового господарства можливе за умови гармонійної взаємодії двох компонентів системи регулювання зайнятості: об'єктивного (принципи і заходи державного регулювання зайнятості, які мають:

- ❖ забезпечувати громадянам рівні права на вибір виду діяльності, на професійну підготовку і вільний вибір працевлаштування;

- ❖ забезпечувати високий і стабільний рівень зайнятості, сприяти вдосконаленню її структури;

- ❖ гарантувати захист суб'єктів на ринку праці з пріоритетною увагою до захисту безробітних) і суб'єктивного (передбачає, що регулювання зайнятості формує внутрішні характеристики населення, які виступають рушійною силою його поведінки у сфері прикладання праці).

Список використаних джерел:

1. Куликов В. Социальная политика как приоритет и приоритеты социальной политики / В. Куликов, В. Роик // Российский экономический журнал. – 2005. – №1 – С. 5.
2. Васечко Л. Генеза нормативно-правової бази системи соціального страхування в Україні / Л. Васечко // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – №8. – С. 32–34
3. Конституція України.: Прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв.1996р. // К.: Просвіта, 1996.– 80 с.
4. Внукова Н. М. Соціальне страхування. Навчальний посібник / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук – К.: Кондор, 2009. – 352 с.
5. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основи. – 2004. – 491 с.
6. Ляхович Г. І. Фінансування соціальної сфери в умовах децентралізації управління / Г. І. Ляхович, У. І. Ляхович // Фінанси України. – 2006 – №6. – С. 100–106.